

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

МАРЕЙЧЕНКО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.341.1

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БАНДИТИЗМ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпро – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Приватній установі «Науково-дослідний інститут публічного права».

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, доцент

Коваленко Андрій Васильович,

Головне управління Національної поліції в Київській області,
старший інспектор Управління превентивної діяльності.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Яценко Андрій Миколайович,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1;

кандидат юридичних наук, доцент

Школа Сергій Миколайович,

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
завідувач кафедри публічного права
Інституту гуманітарних і соціальних наук.

Захист відбудеться 19 квітня 2021 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у загальній бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26).

Автореферат розісланий 18 березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ф. Примаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних реаліях забезпечення громадської безпеки в Україні є одним із пріоритетних напрямків роботи правоохоронних органів, оскільки в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації та інших негативних викликів, що на сьогодні постають перед вітчизняним суспільством, досить складно підтримувати належний рівень її забезпечення. Однак, така робота повинна проводитись за допомогою різних інструментів. І одним із таких інструментів є вдосконалення кримінально-правової регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, зокрема, і за бандитизм. Це обумовлено тим, що посягання озброєних злочинних угруповань на життя, здоров'я і власність окремих громадян, а також на майно юридичних осіб створюють атмосферу напруженості та формують у громадян уявлення про відсутність захисту з боку правоохоронних органів і тим самим сприяють дестабілізації суспільства. Внаслідок чого громадськість і держава у цілому буде більш вразливим для впливу різних негативних факторів. Однак, офіційні статистичні дані свідчать, що в Україні бандитизм є досить рідкісним злочинним діянням. Так, за даними судової статистики за вчинення злочину, передбаченого ст. 257 КК України обвинувальний вирок суду винесено: у 2015 р. щодо 1 особи, у 2016 р. – 3 осіб, у 2017 р. не засуджено жодної особи, у 2018 р. – 5 осіб, у 2019 р. – 1 особу та у 2020 р. не засуджено жодної особи. Така невелика кількість засуджених, швидше за все, сигналізує про складність доведення винуватості злочинців та недосконалість розглядової кримінально-правової норми, а не про те, що бандитизм відсутній як кримінально-правове явище. Це у свою чергу вимагає подальшої роботи з удосконалення кримінально-правового забезпечення протидії даному злочину.

Дослідженням різних питань кримінально-правової регламентації відповідальності за бандитизм приділяли увагу у своїх працях багато вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них, зокрема: Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, Ю.В. Абакумова, В.Ф. Антипенко, Ю.В. Баулін, М.І. Бажанов, О.Ф. Бантишев, В.І. Борисов, Ф.Г. Бурчак, В.В. Василевич, А.А. Вознюк, М.В. Володько, П.А. Воробей, Р.Р. Галіакбаров, В.В. Голіна, В. О. Глушков, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, Л.М. Демидова, О. М. Джужа, А.І. Долгова, В.М. Др'омін, М.Д. Дурманов, С.В. Дьяков, В. П. Ємельянов, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.О. Кваша, А.П. Козлов, М.В. Корнієнко, О.В. Кириченко, Я.Ю. Кондратьєв, О.М. Литвинов, Є.К. Марчук,

П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, А.В. Савченко, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, П.Ф. Тельнов, В.П. Тихий, А.Н. Трайнін, П.Л. Фріс, С.М. Школа, Н.М. Ярмиш, А.М. Яценко та ін.

Проте, необхідно відзначити, що наукові розробки цих вчених були присвячені більш широким питанням таким, як, наприклад, проблеми співучасті у кримінальному правопорушенні, відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, кримінальні правопорушення проти держави або кримінальні правопорушення проти власності.

На рівні кандидатських дисертацій кримінально-правові дослідження бандитизму в Україні здійснювали: І.В. Іваненко: «Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження» (Одеса, 2003); І.І. Радіонов: «Кримінальна відповідальність за бандитизм» (Харків, 2004), М.М. Чорний: «Бандитизм за кримінальним правом України» (Київ, 2005), В.В. Бедриківський: «Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму» (Київ, 2010); Ю.Г. Гаврилов «Бандитизм: кримінально-правова характеристика та сучасні проблеми кваліфікації» (Запоріжжя, 2017).

Безперечно, що наукові здобутки вищеназваних вчених містять багато положень, що є корисними для практичного застосування, однак, незважаючи на це, деякі питання регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм не знайшли однозначного вирішення. Так, на нашу думку, існує коло проблем, розв'язанню яких слід приділити увагу, а саме: визначити етапи становлення правових норм про бандитизм; з'ясувати соціальну обумовленість бандитизму у сучасних суспільно-політичних умовах; усунути суперечливі положення, що стосуються практичного тлумачення об'єктивних і суб'єктивних ознак бандитизму; з'ясувати питання доцільності закріплення законодавчого визначення поняття банди та інших організованих злочинних об'єднань, а також місця їх розташування у разі позитивної відповіді на це питання; розглянути необхідність криміналізації відповідальності за втягнення в організовані злочинні угруповання. Тому можна з упевненістю стверджувати про наявну актуальність теми, що зумовлює необхідність проведення відповідного комплексного наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р.

№ 1393-р; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2015–2020 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з'ясувати кримінально-правову характеристику бандитизму, і на цій основі розробити відповідні пропозиції щодо вдосконалення КК України і практики його застосування в частині регламентації відповідальності за злочин, передбачений ст.257 КК України.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких задач:

- проаналізувати історичні підходи до регламентації відповідальності за бандитизм у вітчизняному законодавстві;
- з'ясувати сучасний стан кримінально-правового забезпечення протидії бандитизму;
- з'ясувати соціально-правову обумовленість розглядової кримінально-правової заборони;
- дослідити зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак бандитизму;
- розкрити зміст поняття банди у сучасному кримінальному праві України;
- дослідити досвід регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм, у кримінальному законодавстві пострадянських держав та країн Європи;
- розробити пропозиції щодо удосконалення кримінальної відповідальності за бандитизм.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правового реагування з боку держави на вчинення кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за бандитизм.

Методи дослідження. Під час проведення дисертаційного дослідження використовувались наступні наукові методи пізнання: діалектичний – для дослідження змісту поняття банди та основних об'єктивних і суб'єктивних ознак бандитизму у кримінальному законодавстві і праві (підрозділи 2.1.- 2.4 та 3.1.); історико-правовий - під час розгляду історії розвитку вітчизняного кримінального законодавства у частині кримінальної відповідальності за бандитизм (підрозділ 1.1.); компаративістський - для виявлення та аналізу особливостей регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм у КК

країн колишнього СРСР та Європи (підрозділ 3.2.); формально-логічний - для належної аргументації пропонованих змін до КК України у частині вдосконалення кримінальної відповідальності за бандитизм, а також при з'ясуванні змісту термінів, що аналізувались у роботі (підрозділи 1.1., 2.1.- 2.4 та 3.1.); метод системного аналізу – для аналізу норм чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, який дозволив виявити недоліки та протиріччя, а також допоміг сформулювати пропозиції щодо вдосконалення ст. 257 КК України (підрозділи 2.2, 3.1); соціологічний метод (вивчення документів) використовувався для анкетування практичних працівників правоохоронних органів та вибіркового вивчення вироків суду щодо осіб, засуджених за ст.257 КК України (підрозділ 3.1); статистичний - для аналізу матеріалів судової практики різних регіонів України та статистики щодо вчинення бандитизму (підрозділ 1.2. і 3.1.).

Емпіричну основу дослідження становлять: матеріали 25 обвинувальних вироків суду за ст.257 КК України, розглянутих судами різних областей України, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України; статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо кількості зареєстрованих протягом 2015–2019 рр. злочинів, передбачених ст. 257 КК України; результати опитування 124 працівників судових та правоохоронних органів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, яке присвячене кримінально-правовій характеристиці бандитизму та розробці пропозицій з удосконалення ст. 257 КК України, що здійснено на основі вивчення оригінальних текстів КК країн Європи та колишнього СРСР. У роботі сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- становлення правових норм про бандитизм розглядається у межах семи історичних етапів: 1) етап з часів дії «Руської правди» до набуття чинності Уложенням про покарання кримінальні та виправні у 1845 р.; 2) етап чинності Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. і окремих положень Кримінального Уложення 1903 р. (1845-1917 р.р.); 3) етап некодифікованого розвитку кримінального законодавства з 1917 по 1922 роки; 4) етап чинності КК УСРР 1922 р. до 1927 р.; 5) етап від набуття чинності КК УСРР 1927 р. до прийняття КК УРСР у 1960 р.; 6) етап чинності КК УРСР 1960 р. з 1961 до 2001 р.р.; 7) етап від прийняття чинного КК України у 2001 р. і до теперішнього часу;

- висувається пропозиція включити у Загальну частину КК України ст. 28¹ «Спеціальні форми співучасті», у якій надати законодавче визначення таких організованих злочинних об'єднань, як банда; воєнізоване формування, не передбачене законодавством України; збройне формування, не передбачене законодавством України; терористична група; терористична організація; транснаціональна організація, яка займається діяльністю із порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини тощо;

- сформовано доповнення КК України статтею 257¹, що передбачатиме кримінальну відповідальність за втягнення в організовані злочинні угруповання, диференціювавши цю норму залежно від способу вчинення такого втягнення (поєданого з насильством, що є небезпечним для життя та здоров'я або без застосування такого насильства), від розміру знищеного або пошкодженого майна: великий розмір чи його відсутність, а також у разі вчинення такого втягнення щодо неповнолітнього;

- пропонується вважати безпосередньою участю у нападі, вчинюваному бандою, випадки, коли особа безпосередньо не перебуває на місці вчинення злочину, проте, за допомогою сучасних засобів зв'язку, комп'ютерної техніки чи спеціальних технічних пристроїв, здатна впливати на хід такого нападу, сприяючи досягненню його мети.

удосконалено:

- визначення поняття банди, під якою пропонується розуміти стійку упорядковану озброєну злочинну групу, що складається з двох і більше осіб які зорганізувались для спільної діяльності, спрямованої на вчинення одного або більше нападів на фізичних або юридичних осіб;

- аргументацію позиції, що ч. 1 ст. 67 КК України доцільно доповнити п. 2¹) у наступній редакції: «вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища», оскільки використання влади, зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень є проявами використання службового становища;

- ідею, що вбачається доцільним диференціювати відповідальність організаторів та керівників банди від учасників банди, а також від осіб, які приймали участь у вчинюваному бандою нападі;

- обґрунтування думки, що кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 257 КК України, з чотирнадцяти років є цілком виправданою, зважаючи на високий рівень суспільної небезпечності бандитизму.

дістало подальшого розвитку:

- позиція, що суб'єкт бандитизму загальний і ним може бути будь-яка особа, яка: 1) є фізичною особою (як приватною, так і службовою), незалежно від громадянства (громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства); 2) осудною особою; 3) на момент вчинення злочину їй має виповнитись чотирнадцять і більше років;

- думка, що усвідомлення спільності діяння як ознаку суб'єктивної сторони бандитизму можна розкрити крізь призму трьох форм його вчинення:

а) при організації банди організатор усвідомлює, що він приймає участь у її організації з метою нападу на фізичних чи юридичних осіб, а також той факт, що всі інші учасники також своїми діями приймають таку участь та усвідомлюють кінцеву мету такої діяльності. При цьому він передбачає, що у разі такої узгодженої діяльності всіх учасників банду буде організовано і вона почне своє існування, та буде спроможна вчиняти відповідні напади;

б) при участі у банді кожен із учасників банди усвідомлює, що він приймає участь у забезпеченні її існування з метою нападу на фізичних чи юридичних осіб, або у самому факті нападу, а також той факт, що всі інші учасники також своїми діями приймають таку участь та усвідомлюють кінцеву мету діяльності або участь у нападах. Також кожен учасник банди обов'язково повинен передбачати, що у разі такої узгодженої діяльності всіх її учасників, банда буде існувати і матиме змогу вчиняти відповідні напади;

в) при участі у нападі, вчинюваному бандою, особа, яка не є членом банди, усвідомлює, що вона приймає участь у нападі, що вчиняється бандою та передбачає, що у разі її дій, узгоджених з діями інших учасників банди, напад буде здійснено.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за бандитизм;

- *правозастосовчій діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності та проти громадської безпеки;

- *навчальному процесі* – положення та висновки дисертації можуть у подальшому використовуватись при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право» та «Кримінологія»;

- *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень у галузях кримінального права та кримінології щодо кримінально-правової та

кримінологічної характеристики бандитизму.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації, що складають наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступу на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права» (25 травня 2018 р., м. Дніпро) та Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (1-2 листопада 2019 р., м. Харків).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 7 праць, 4 – статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, 1 – у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, 2 – тези доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з яких: основний текст – 183 сторінки, додатки – 5 сторінок, список використаних джерел (227 найменувань) – 24 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** охарактеризовано актуальність теми, висвітлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та задачі, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, надано роз'яснення щодо методів, що використовувались у дисертації, сформульовано наукову новизну одержаних результатів та визначено їх практичне значення, наведено дані щодо апробації та публікації результатів дослідження, структури і обсягу роботи.

Розділ 1 «Історико-правовий розвиток та соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм» містить два підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Витоки та сучасний стан кримінально-правового забезпечення протидії бандитизму»* досліджено розвиток вітчизняних правових норм, що передбачали кримінальну відповідальність за розглядане діяння, з часів Київської Русі і дотепер. Зародження норми про бандитизм можна відмітити у ст.20 Короткої редакції Руської Правди. У теорії кримінального права поняття «банда» почало використовуватись з середини XIX сторіччя як синонім для позначення поняття «шайка». А як офіційний юридичний термін поняття «бандитизм» було закріплено у нормативних актах кримінально-правового характеру періоду некодифікованого розвитку кримінального

законодавства з 1917 по 1922 р.р. У вітчизняному кодифікованому кримінальному законодавстві відповідальність за «бандитизм», як окремий злочин, вперше було передбачено у ст. 76 КК УСРР серед злочинів проти держави. Аналогічна регламентація бандитизму була й у КК УРСР 1927 р. та 1960 р. Лише у 2001 р., з прийняттям чинного КК України, відповідальність за «бандитизм» розміщено серед злочинів проти громадської безпеки.

У підрозділі 1.2 «Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм» дисертант констатує, що бандитизм має достатній для криміналізації ступінь суспільної небезпечності, оскільки є суттєвим порушенням прав людини та громадської безпеки, посягає на велику кількість проголошених та гарантованих Конституцією прав та свобод громадян України, що не може бути прийнятним для сучасного суспільства. Крім того, без застосування кримінальної відповідальності неможливо усунути чинники, що спричиняють вчинення бандитизму. Тому є достатньо підстав вважати, що існування кримінальної відповідальності за розглядане явище є соціально обумовленим та необхідним.

Розділ 2 «Кримінально-правовий аналіз складу бандитизму за КК України» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Об'єкт бандитизму» здобувачем доведено, що родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти громадської безпеки можна визначити як суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку, тобто ефективну захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина від протиправних посягань, надзвичайних ситуацій, що загрожують спричиненням шкоди життю, здоров'ю або майну великої кількості осіб. Основний безпосередній об'єкт бандитизму визначено як сукупність суспільних відносин, що забезпечують ефективний захист життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина від насильницьких протиправних посягань з використанням зброї, що вчиняються бандами, а також від загрози вчинення таких посягань.

У підрозділі 2.2 «Об'єктивна сторона бандитизму» підтримується позиція, що бандитизм відноситься до різновиду кримінальних правопорушень із формальним складом, а саме до тих, що мають усічений склад. Це обумовлено тим, що суспільно небезпечні наслідки бандитизму перебувають поза межами складу злочину, оскільки моментом закінчення є момент, коли банду зорганізовано, а це за своєю суттю становить ні що інше, як готування до вчинення злочину. Констатовано, що термін «створення» є значно ширшим за значенням ніж «організація», оскільки стосується діяльності щодо надання

нових властивостей різним явищам та предметам як живої так і неживої природи. У свою чергу «організація» означає частину такої діяльності, що полягає у створенні нових спільнот людей. Тому цей термін виглядає таким, що більше відповідає назві діяльності щодо утворення «банд», а його використання у тексті ст.257 КК України не суперечить її змісту і є виправданим. Поняття «участь у банді» у широкому розумінні не виключає охоплення цим поняттям участі членів банди у нападах. В такому разі стає зрозумілим сенс окремого існування третьої форми вчинення бандитизму «участь у вчинюваному бандою нападі», що може охоплювати випадки такої участі особами, які не є членами банди. Водночас дії таких осіб, які не є учасниками (членами) банди, проте надають допомогу у функціонуванні банди можливо кваліфікувати як пособництво в участі у банді. Аргументовано думку, що активні дії особи, яка безпосередньо не перебуває на місці вчинення злочину, проте, за допомогою сучасних засобів зв'язку чи комп'ютерної техніки, здатна впливати на хід такого нападу, сприяючи досягненню його мети, слід розцінювати як участь у нападі вчинюваному бандою, виходячи зі спільності діяння та спрямування на досягнення єдиної мети такого нападу. Наприклад, особа за допомогою комп'ютера здійснює вплив на систему охоронної сигналізації певного підприємства, або відволікає увагу охоронців за допомогою технічних пристроїв, чи веде спостереження за їх пересуванням по охоронюваній території за допомогою безпілотних літальних апаратів.

У підрозділі 2.3 «Суб'єкт бандитизму» здобувач підтримує позицію, що суб'єкт бандитизму загальний і ним може бути будь-яка особа, яка: 1) є фізичною особою (як приватною, так і службовою), незалежно від громадянства (громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства); 2) осудною особою; 3) на момент вчинення злочину їй має виповнитись чотирнадцять і більше років.

У підрозділі 2.4 «Суб'єктивна сторона бандитизму» констатовано, що при з'ясуванні інтелектуального моменту прямого умислу необхідно звертати увагу на розуміння суб'єктом цього злочину фактичної сторони вчинюваного ним діяння, своєї ролі у вчинюваному злочині, а також всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки бандитизму. Вольовий момент прямого умислу при бандитизмі полягає у цілеспрямованій діяльності учасників банди на вчинення нападів. Організатор банди бажає створити таке злочинне угруповання, щоб воно було спроможне вчиняти такі напади. А особа, яка бере участь у вчинюваному бандою нападі бажає приймати участь у такому нападі та досягти його результату, що був заздалегідь запланований учасниками банди.

Розділ 3 «Спеціальні питання кримінальної відповідальності за бандитизм» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Поняття банди за кримінальним правом України»* здійснено аналіз поняття банди за кримінальним правом України. З'ясовано, що до обов'язкових ознак банди можна віднести ті ознаки, без наявності яких, злочинне угруповання не буде вважатись бандою: стійкість; організованість; спільність діяльності учасників банди; озброєність; наявність у її складі декількох суб'єктів кримінального правопорушення; мета – вчинення нападу (-ів) на фізичних або юридичних осіб. Факультативними ознаками банди можна визнати ті ознаки, що властиві, наприклад, злочинній організації, однак без їх наявності злочинне угруповання все одно можна визнати бандою: ієрархічність; мета – вчинення під час нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян тяжких або особливо тяжких злочинів.

У підрозділі 3.2 *«Зарубіжний досвід правового забезпечення протидії бандитизму»* досліджено кримінальне законодавство країн пострадянського простору та окремих держав Європи, щодо регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм. Це дало підстави здобувачу виокремити низку позитивних моментів, що варто запозичити вітчизняному законодавцю: 1) у більшості країн банда може існувати у формі стійкої групи двох і більше осіб, що за попередньою змовою організували для вчинення злочинів; 2) диференціація у КК багатьох держав відповідальності осіб, які створили банду та керівників банди від учасників банди та осіб, які брали участь у вчинюваних бандою нападах; 3) наявність у КК багатьох держав заохочувальних норм для учасників банд, які сприяли їх виявленню.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено комплексне наукове завдання, що полягає у визначенні кримінально-правової характеристики елементів і ознак складу злочину, передбаченого ст. 257 КК України, та з'ясуванні соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за бандитизм. Виконане дослідження дозволило сформулювати наступне:

1. На підставі проведеного історико-правового дослідження правових норм щодо бандитизму у пам'ятках вітчизняного кримінального законодавства, можна виокремити наступні історичні етапи його регламентації:

1) з часів дії «Руської правди» до набуття чинності Уложенням про покарання кримінальні та виправні у 1845 р. Для цього етапу характерним є те, що незважаючи на відсутність поняття «бандитизм», нормативні акти цього етапу заклали основу для криміналізації бандитизму, оскільки у цих правових пам'ятках передбачалась відповідальність за корисливі напади озброєних злочинних угруповань;

2) термін дії Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. і Кримінального Уложення 1903 р. (1845-1917 р.р.), під час якого поняття «банда» у тексті нормативних актів ще не вживалось, проте воно почало використовуватись у теорії кримінального права як синонім для позначення поняття «шайка»;

3) етап некодифікованого розвитку кримінального законодавства з 1917 по 1922 роки. В цей час поняття «бандитизм» було закріплено як офіційний юридичний термін, а не тільки як теоретичне поняття. При чому бандитизм поділявся на політичний і кримінальний, залежно від мети і спрямованості діяльності банди, однак чіткі критерії розмежування цих видів бандитизму були відсутні.;

4) етап чинності КК УСРР 1922 р. до 1927 р. під час якого поняття бандитизму, як злочину проти держави, у порівнянні з тими визначеннями, що містились у декретах та постановах попереднього періоду набуло більшої чіткості та конкретики, що дозволяє відмежувати банду від інших організованих злочинних угруповань, що тоді мали назву «шайки» за допомогою ознаки озброєності, що була притаманна тільки банді;

5) етап від набуття чинності КК УСРР 1927 р. до прийняття КК УРСР у 1960 р. У цей період бандитизм криміналізовано як злочин проти держави (ст. 54²) та як злочин проти порядку управління (ст. 56¹⁷). Допускалось застосування аналогії закону: крадіжку, вчинену повторно або групою осіб, або рецидивістами чи за інших обтяжуючих ознак під час «пожежі, поводі або іншого громадського лиха» слід було кваліфікувати як бандитизм за ст. 56¹⁷ КК УСРР;

6) етап чинності КК УРСР 1960 р. у 1961 – 2001 р.р. під час якого сформовано сучасне вітчизняне поняття бандитизму;

7) етап прийняття чинного КК України з 2001 р. до теперішнього часу, який характеризується тим, що бандитизм віднесено до посягань на громадську безпеку, що увійшли до Розділу IX Особливої частини КК України.

2. Аналіз сучасного стану кримінально-правового забезпечення протидії бандитизму свідчить, що з моменту набуття чинності КК України 2001 р. серед

науковців приділялась певна увага дослідженню цього питання на рівні дисертаційних досліджень, проте деякі положення підлягають перегляду, враховуючи ті суспільно-політичні зміни, що відбулися у нашій державі протягом останніх років, особливо після Революції гідності та початку російського вторгнення.

3. Соціальна обумовленість та необхідність криміналізації бандитизму як самостійного складу злочину ґрунтується на таких підставах: 1) суспільна небезпека розгляданого діяння є досить значною, оскільки при його вчиненні зазвичай відбувається посягання не менш як на три об'єкти кримінальних правопорушень: громадську безпеку, життя і здоров'я людини та право власності; 2) невелика кількість осіб, засуджених за вчинення злочину передбаченого ст. 257 КК України свідчить про недосконалість розглядової кримінально-правової норми, що тягне за собою складність доведення вини злочинців; 3) наявність детермінант бандитизму, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності; 4) необхідність впливу на винних осіб лише за допомогою одного з найсуворіших видів кримінальних покарань – позбавлення волі на певний строк; 5) на сучасному етапі розвитку вітчизняна правоохоронна система має необхідні сили й засоби для здійснення виправного впливу на осіб, засуджених за вчинення бандитизму; 6) позитивні наслідки криміналізації бандитизму значно переважають негативні, але за умови правильного та об'єктивного застосування кримінального закону; 7) у вітчизняному суспільстві переважає схвальне ставлення до криміналізації бандитизму, що зумовлюється історичними традиціями та значним ступенем суспільної небезпеки розгляданого діяння.

4. Дослідження змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак бандитизму дозволяє зробити висновок, що:

- основним безпосереднім об'єктом бандитизму є сукупність суспільних відносин, що забезпечують ефективний захист життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина від насильницьких протиправних посягань з використанням зброї, що вчиняються бандами, а також від загрози вчинення таких посягань;

- з аналізу тексту диспозиції ст. 257 КК України випливає, що діяння при бандитизмі є видом активної злочинної поведінки, що може мати три форми вчинення: 1) організація банди; 2) участь у банді; 3) участь у нападі, вчинюваному бандою. Підтримується позиція, що на криміналізацію заслуговує і така форма вчинення бандитизму як керівництво бандою;

- суб'єкт бандитизму загальний і ним може бути будь-яка особа, яка: 1) є фізичною особою (як приватною, так і службовою), незалежно від громадянства (громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства); 2) осудною особою; 3) на момент вчинення злочину їй має виповнитись чотирнадцять і більше років;

- для бандитизму у всіх трьох формах його вчинення обов'язковою складовою суб'єктивної сторони виступає вина у формі прямого умислу. Для такої ж форми вчинення розгляданого злочину, як організація банди, обов'язковою ознакою виступає також і мета – напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб.

5. Проведене дослідження поняття «банди» підтвердило позицію, що вона хоч і виступає окремою формою існування злочинних угруповань, однак їй властиві як ознаки організованої групи або злочинної організації, так і обов'язкова наявність для банди таких специфічних її ознак як озброєність та мета нападу на фізичних або юридичних осіб. Це дозволило сформулювати авторське визначення поняття «банда».

6. Дослідження законодавства держав Європи та пострадянських країн, свідчить, що 1) кримінальна відповідальність за бандитизм існує у законодавстві одинадцяти держав колишнього СРСР, що однозначно свідчить про належну соціальну обумовленість такого виду злочину та є дієвим аргументом щодо його збереження у КК України; 2) вживання терміну «банда» для позначення злочинних угруповань є загальноприйнятим і традиційним для кримінального законодавства багатьох провідних держав Європи, що також свідчить на користь його існування у КК України. Однак, у законодавстві багатьох країн не конкретизовано до якої форми співучасті вона належить банда. А ті країни, де оформлено таку належність визначають банду як групу осіб, організовану групу або злочинну організацію; 3) важливою відмінністю вітчизняного бандитизму від бандитизму за КК інших держав є кількісний суб'єктний склад. У більшості країн банда може існувати у формі стійкої групи двох і більше осіб, що за попередньою змовою зорганізувались для вчинення злочинів.

7. Окреслено напрями удосконалення норм КК України, а саме пропонується:

- доповнити КК України ст. 28¹ «Спеціальні форми співучасті» в якій, зокрема, у ч.1 розмістити визначення поняття «банда» наступного змісту:

«1. Під бандою слід розуміти стійку упорядковану озброєну злочинну групу, що складається з двох і більше осіб, які зорганізувались для спільної

діяльності, спрямованої на вчинення одного або більше нападів на фізичних або юридичних осіб.

2. Під воєнізованим формуванням, не передбаченим законодавством України слід розуміти...

3. Під групою найманців слід розуміти...

4. Під іррегулярним незаконним збройним формуванням слід розуміти...

5. Під збройним формуванням, не передбаченим законодавством України слід розуміти...

6. Під терористичною групою слід розуміти...

7. Під терористичною організацією слід розуміти...

8. Під транснаціональною організацією, яка займається діяльністю із порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини слід розуміти... ».

- доповнити ч. 1 ст. 67 КК України п.2-1) такого змісту: «вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища»;

- викласти ст. 257 КК «Бандитизм» у наступній редакції:

«Стаття 257. «Бандитизм»

1. Організація озброєної банди з метою вчинення нападів на фізичних або юридичних осіб, керівництво такою бандою -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна у випадку вчинення цього злочину з корисливих мотивів.

2. Участь у банді або у вчинюваному бандою нападі –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна у випадку вчинення цього злочину з корисливих мотивів.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника банди, за вчинення злочину, передбаченого частиною другою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про організацію банди або участь у ній та активно сприяла її розкриттю.

- доповнити КК України ст. 257-1 «Втягнення особи до участі у злочинній діяльності організованої групи, злочинної організації або банди» такого змісту:

1. Втягнення особи до участі або до вчинення кримінального правопорушення в складі організованої групи, злочинної організації або банди під загрозою застосування насильства до неї або її близьких родичів, знищення або пошкодження їх майна, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажать зберегти в таємниці, -

карається позбавленням волі на строк під трьох до п'яти років.

2. Те саме діяння, поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я осіб, вказаних у частині першій цієї статті або зі знищенням чи пошкодженням їх майна -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

3. Діяння, передбачене у частині першій цієї статті, поєднане з насильством небезпечним для життя чи здоров'я осіб, вказаних у частині першій цієї статті або зі знищенням чи пошкодженням їх майна, що завдало майнової шкоди у великих розмірах, або вчинене щодо неповнолітнього -

карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

Примітка. Відповідно до цієї статті шкода, передбачена частиною третьою цієї статті, визнається такою, що заподіяна у великих розмірах, якщо вона у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Марейченко О.М. Суб'єктивна сторона бандитизму. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 197-202.

2. Марейченко О.М. Об'єкт бандитизму у системі його кримінально-правової характеристики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 110-115.

3. Марейченко О.М. Зарубежный опыт правового обеспечения противодействия бандитизму. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 104–112.

4. Марейченко О.М. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С.190-196.

5. Марейченко О.М. Історія розвитку кримінальної відповідальності за бандитизм (дореволюційний період). *Юридичний бюлетень*. 2019. Випуск 11. Частина 2. С. 179-187.

6. Марейченко О.М. Стійкість як ознака бандитизму. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (25 травня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 240–243.

7. Марейченко О.М. Результати дослідження кримінально-правової характеристики бандитизму. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє*: матер. Міжн. наук.-практ. конф., (1–2 листопада 2019 р., м. Харків).

Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 93–96.

АНОТАЦІЯ

Марейченко О.М. Кримінальна відповідальність за бандитизм.
– *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.

У дисертації вдосконалено теоретичні положення кримінального права у частині кримінальної відповідальності за бандитизм і на цій основі напрацьовано пропозиції до КК України.

Зокрема, висувається пропозиція включити у Загальну частину КК України ст. 28¹ «Спеціальні форми співучасті», у якій надати законодавче визначення таких організованих злочинних об'єднань, як банда; воєнізоване формування, не передбачене законодавством України; група найманців; збройне формування, не передбачене законодавством України; іррегулярне незаконне збройне формування; терористична група; терористична організація; транснаціональна організація, яка займається діяльністю із порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини тощо.

Проаналізовано чинні редакції КК країн Європи та колишнього СРСР щодо регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм, на підставі чого зроблено наступні висновки: вживання терміну «банда» для позначення злочинних угруповань є загальноприйнятим і традиційним для кримінального законодавства багатьох провідних держав Європи; суттєвою відмінністю саме від «бандитизму» у ст.257 КК України є диференціація у КК багатьох держав відповідальності осіб, які створили банду та керівників банди від учасників банди та осіб, які брали участь у вчинюваних бандою нападах; наявність у КК багатьох держав заохочувальних норм для учасників банд, тому запозичення такого підходу вітчизняним законодавцем може сприяти виявленню більшої кількості банд та засудженню винних осіб за діяльність у їх складі.

Пропонується розглядати кримінальну відповідальність за бандитизм у межах семи історичних етапів її регламентації: з часів дії «Руської правди» до набуття чинності Уложенням про покарання кримінальні та виправні у 1845 р.; термін дії Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. і

Кримінального Уложення 1903 р. (1845-1917 р.р.); етап некодифікованого розвитку кримінального законодавства з 1917 по 1922 роки; етап чинності КК УСРР 1922 р. до 1927 р.; етап від набуття чинності КК УСРР 1927 р. до прийняття КК УРСР у 1960 р.; етап чинності КК УРСР 1960 р. з 1961 до 2001 року; етап прийняття чинного КК України з 2001 р. до теперішнього часу

Пропонується вважати безпосередньою участю у нападі, вчинюваному бандою випадки, коли особа безпосередньо не перебуває на місці вчинення злочину, проте, за допомогою сучасних засобів зв'язку, комп'ютерної техніки чи спеціальних технічних пристроїв, здатна впливати на хід такого нападу, сприяючи досягненню його мети.

Дістала подальшого розвитку аргументація пропозиції щодо криміналізації у КК України втягнення до участі або до вчинення кримінального правопорушення у складі організованої групи, злочинної організації чи банди, диференціювавши його залежно від способу вчинення примушування, від розміру знищеного або пошкодженого майна, а також у разі вчинення такого втягнення щодо неповнолітнього.

Ключові слова: бандитизм, громадська безпека, злочинна організація, кримінально-правова характеристика, озброєність, організована група.

SUMMARY

Mareychenko O.M. Criminal liability for banditry. – *On the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2021.

The dissertation improves the theoretical provisions of criminal law in terms of criminal law characteristics of banditry and on this basis developed proposals to the Criminal Code of Ukraine.

In particular, the author's definition of a gang as a stable organized armed criminal group consisting of two or more persons organized for joint activities aimed at committing one or more attacks on individuals or legal entities is proposed.

It is proposed to consider criminal liability for banditry within seven historical periods of its regulation: from the time of «Russian Truth» to the entry into force of the Code of Criminal and Correctional Punishment in 1845; the validity of the Criminal and Correctional Penal Code of 1845 and the Criminal Code of 1903 (1845-1917); the period of uncodified development of criminal legislation from 1917 to

1922; the period of validity of the Criminal Code of the USSR from 1922 to 1927; the period from the entry into force of the Criminal Code of the USSR in 1927 to the adoption of the Criminal Code of the USSR in 1960; the period of validity of the Criminal Code of the Ukrainian SSR in 1960 in 1961-2001; the period of adoption of the current Criminal Code of Ukraine from 2001 to the present.

The current versions of the Criminal Code of Europe and the former USSR on the regulation of criminal liability for banditry are analyzed, based on which the following conclusions are made: the use of the term «gang» to denote criminal groups is common and traditional for criminal law in many leading European countries; a significant difference from «banditry» in Article 257 of the Criminal Code of Ukraine is the differentiation in the Criminal Code of many states of responsibility of persons who created a gang and gang leaders from gang members and persons who participated in gang attacks; The Criminal Code of many states has incentive norms for gang members, so the adoption of such an approach by the domestic legislator may help to identify more gangs and convict the perpetrators of activities in their composition.

It is proposed to consider public safety as a generic object of crimes against public safety as an effective protection of vital interests for society and the individual, human and civil rights and freedoms from unlawful encroachments, emergencies that threaten to harm the life, health or property of a large number of people. And under the main direct object of banditry to understand a set of social relations that provide effective protection of vital interests of society and the individual, human and civil rights and freedoms from violent illegal encroachments using weapons committed by gangs, as well as from the threat of such encroachments.

The argumentation of the substantiation of the opinion that the criminal responsibility for the crime provided by Article 257 of the Criminal Code of Ukraine from the age of fourteen is quite justified, given the high level of public danger of banditry, has been improved.

The position that the Criminal Code of Ukraine should be supplemented by Part 1 of Article 67 of the Criminal Code of Ukraine item 2-1) is additionally substantiated in the following wording: «commission of a crime by an official using his official position», as power or official authority are manifestations of the use of official position.

The idea of differentiating the responsibility of gang organizers and leaders from gang members, as well as from persons who took part in the gang attack

The position that the subject of banditry is common and can be any person who: 1) is a natural person (both private and official), regardless of citizenship (citizen of

Ukraine, foreign citizen or stateless person) has been further developed; 2) a sane person; 3) at the time of the crime she must be fourteen years of age or older

The proposal to criminalize coercion to participate or commit a crime in an organized group, criminal organization or gang is supported by the Criminal Code of Ukraine, differentiating it depending on the method of coercion and the amount of destroyed or damaged property.

Key words: *banditry, public safety, criminal organization, criminal-legal characteristics, armament, organized group.*